

שאלת גשמים

הקדמה:

בז' בחשוון מתחילים לבקש בתפילה 'ותן טל ומטר לברכה'. הגשם הוא מהדברים החיוניים ביותר לקיומו של האדם ושל העולם כולו, עד שאמרו חכמים ששקול הוא כתחיית המתים. התפילה על הגשם מבטאת את התלות התמידית של העולם בבורא, שבטובו מחדש ומקיים את הבריאה. מתוך הבנה זו תיקנו חכמים להזכיר את הגשם פעמיים בכל תפילת 'שמונה עשרה': פעם אחת בברכת 'מחיה המתים', ופעם שניה לבקש עליו ב'ברכת השנים'.

שאלה: חייל מיהר לשמירה והתפלל בזריזות. לאחר התפילה הסתפק האם אמר 'ותן טל ומטר לברכה' או 'ותן ברכה', מה עליו לעשות? מה עליו לעשות כדי להימנע ממצבים כאלה בהמשך?

א. מקור הדין

המשנה דנה במועד בו מתחילים להזכיר בתפילה 'משיב הרוח ומוריד הגשם':

תענית פרק א משנה א-ב:

מאימתי מזכירין גבורות גשמים (אומרים 'משיב הרוח ומוריד הגשם')? רבי אליעזר אומר: מיום טוב הראשון של חג (הסוכות). רבי יהושע אומר: מיום טוב האחרון של חג (הסוכות). רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג (הסוכות) – האחרון (כלומר המתפלל מוסף) מזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', הראשון (המתפלל שחרית) אינו מזכיר.

ונפסקה ההלכה כדעת רבי יהודה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן קיד סעיף א: מתחילין לומר בברכה שניה: משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג (הסוכות, שהוא שמחת תורה).

לעניין הבקשה על הגשם, 'ותן טל ומטר לברכה', נאמר במשנה תאריך אחר:

תענית פרק א משנה ג:

בשלושה במרחשון שואלין (מבקשין) את הגשמים (אומרים בתפילה 'ותן טל ומטר'). רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל (שעלו לרגל לחג הסוכות) לנהר פרת (בשובם מבית המקדש שבירושלים).

ביחס לשאלת גשמים בחוץ לארץ, כתבה הגמרא מועד אחר:

תלמוד בבלי תענית דף י עמוד א:

אמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל. תניא, חנניה אומר: ובגולה עד ששים בתקופה (תקופת תשרי, 5 או 6 לדצמבר). אמר רב הונא בר חיאיא אמר שמואל: הלכה כחנניה.

❖ מדוע אין שואלים גשמים מיד בסיום חג הסוכות?

בטעמו של חנניה, כתב רש"י:

רש"י מסכת תענית דף י עמוד א:

ובגולה ששים - ובגולה אין שואלין עד ששים בתקופה, לפי שהוא מקום נמוך, ואין צריכים מטר כל כך.

ב. טעות בשאלת גשמים

הגמרא דנה במי ששכח להזכיר בתפילתו את הגשמים:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כט עמוד א:

אמר רבי תנחום אמר רב אסי: ... טעה ולא שאל (ביקש 'ותן טל ומטר') ב'ברכת השנים' ('ברך עלינו') - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה ב'שומע תפלה'... מיתיבי (קשה מברייתא): טעה ולא שאל ב'ברכת השנים' - מחזירין אותו!... לא קשיא: הא - דאדכר (שנזכר) קודם 'שומע תפלה', הא - דאדכר בתר שומע תפלה.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קיז סעיף ה:

אם לא שאל מטר, ונזכר קודם 'שומע תפלה', אין מחזירין אותו, ושואל ב'שומע תפלה', ואם לא נזכר עד אחר 'שומע תפלה', אם לא עקר רגליו (בסיום תפילתו), חוזר ל'ברכת השנים'. ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה... ואם נזכר אחר שחתם 'שומע תפלה', קודם שהתחיל 'רצה', נראה שאומר 'ותן טל ומטר', ואחר כך אומר 'רצה'.

המשנה ברורה דן באפשרות נוספת לתקן, כששכח לומר 'ותן טל ומטר':

משנה ברורה סימן קיז ס"ק טו, יט:

עין במגן אברהם ובשערי תשובה שכתבו, דאם נזכר קודם שהתחיל 'תקע בשופר' אומרו שם. ובסימן קיד הארכנו בזה, וביררנו דיותר טוב שיאמר ב'שומע תפילה', דבזה יצא לכולי עלמא (לכל הדעות). ואם נזכר קודם שסיים 'ברכת השנים' יאמר במקום שנזכר... ויגמור (ימשיך מ'ותן טל ומטר' עד סוף הברכה) כסדר. ואם נזכר אחר שאמר 'ברוך אתה ה', יסיים 'למדני חוקיר', ויאמר 'ותן טל ומטר' (וימשיך עד סוף הברכה).

להלן סיכום המקומות בהם אפשר לשאול גשמים בתפילה:

בהסבר מחלוקת הראשונים כתב הקהילות יעקב:

קהילות יעקב בבא קמא סימן כט:

רבינו פרץ ז"ל סובר דענין שלוש פעמים הוא ראייה והוכחה על טבעו, ואם טבעו ברחוקות כל שכן בקרובות. אבל ענין שלושים יום ד'משיב הרוח' הוא מפאת שעל ידי זה הוא שמתרגל, ולענין שיתרגל בכך יותר מועיל כשהוא בזמן ארוך מכהיה הכל בבת אחת. אבל דעת מהר"ם מרוטנבורג ז"ל נראה שגם ענין הנגיחות הוא משום שעל ידי זה התרגל והתלמד לזה, ולכן מדמי (מדמה) לה שפיר גם כן לענין להתרגל לומר משיב הרוח.

❖ **ביצד ביאר הקהילות יעקב את מחלוקת המהר"ם**

מרוטנבורק ורבינו פרץ?

להלכה נפסק כדעת המהר"ם מרוטנבורק:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן קיד סעיף ט:

אם אמר בשמיני עצרת תשעים פעמים 'אתה גבור' עד 'מוריד הגשם', אם נסתפק אחר כך אם הזכיר או לא, חזקה שהזכירו.

כך החיים פירט איזה נוסח יש לומר תשעים פעמים למנהג כל עדה:

כך החיים סימן אורח חיים סימן קיד סעיף קטן ס:

תשעים פעמים - נראה שצריך לומר מן 'רופא חולי עמו ישראל' עד 'ותן טל ומטר לברכה' ועד בכלל. ולא יזכיר 'ה', אלא כך יאמר: 'רופא חולי עמו ישראל, ברך עלינו את השנה הזאת' וכו'. ... רק למנהג האשכנזים שנוהגים לומר בין בקיץ בין בחורף 'ברך עלינו', ומשנים השאלה כפי הזמן, בזה יש לומר שיתחיל מ'ואת כל מיני תבואתה', עד 'ותן טל ומטר לברכה' ועד בכלל, וכן כתב משנה ברורה.

ד. הלכה למעשה

א. טעה ולא שאל גשמים ב'ברכת השנים', אם לא סיים הברכה יאמר במקום שנזכר. ואם סיים הברכה יאמר ב'שומע תפילה'.

ב. אם לא נזכר עד אחר 'שומע תפילה', אם לא עקר רגליו חוזר ל'ברכת השנים', ואם עקר רגליו חוזר לראש התפילה. אם נזכר אחר שחתם 'שומע תפילה', קודם שהתחיל 'רצה', אומר 'ותן טל ומטר', ואחר כך אומר 'רצה'.

ג. נסתפק אם שאל גשמים או לא, אם הוא תוך שלושים יום מאז שהתחילו לשאול (עד ו' בכסליו), בחזקת שלא שאל וחוזר. ואם לאחר שלושים יום (מז' בכסליו) אינו חוזר.

ד. אם אמר נוסח שאילת גשמים תשעים פעמים (לאשכנזים) יתחיל מ'ואת כל מיני תבואתה', ולספרדים יאמר מ'רופא חולי עמו ישראל' עד 'ותן טל ומטר לברכה', אפילו ביום אחד, מכאן ואילך הרי הוא בחזקת שהזכיר גשמים, ואם נסתפק אינו צריך לחזור.

הדין:	באמצע 'ברכת השנים'	אחר 'ברוך אתה ה' של ברכת השנים'	בין ברכת השנים לברכת 'תקע בשופר'	בין ברכת 'שומע תפילה' לברכת 'רצה'	אחר ברכת 'שומע תפילה' (לאחר שהתחיל 'רצה')	עקר רגליו
	אומר במקום שנזכר וגומר כסדר	יאמר 'למדני חוקיך', ויחזור לומר 'ותן טל ומטר'	יחכה לברכת 'שומע תפילה'	אומר 'ותן טל ומטר', וממשיך לברכת 'רצה'	חוזר לברכת השנים	חוזר לראש התפילה

ג. המסתפק אם אמר 'ותן טל ומטר'

הירושלמי דן, כיצד ינהג המתפלל ואינו זוכר אם הזכיר בתפילתו 'ותן טל ומטר':

ירושלמי תענית פרק א הלכה א':

תני (שנינו), נתפלל ואינו יודע (אינו זוכר) מה הזכיר - אמר רבי יוחנן כל שלושים יום (מז' בחשוון עד ו' בכסליו) חזקה מה שהוא למוד הזכיר, מכאן ואילך (מז' בכסליו) מה שהוא צריך מזכיר.

הראשונים דנו בחידוש מיוחד של המהר"ם מרוטנבורק:

טור אורח חיים סימן קיד:

מהר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת, ברכת 'אתה גבור' תשעים פעמים, עד 'משיב הרוח ומוריד הגשם', כנגד שלושים יום שאומר אותו שלושה פעמים בכל יום. ועכשיו אם היה מסופק - אינו צריך לחזור. וראייתו מפרק כיצד הרגל, דאמר לגבי שור המועד: 'ריחק נגיחותיו - חייב (כלומר, שור שנגח שלש פעמים בשלושה ימים, בכל יום פעם אחת, נחשב לשור המועד לנגוח, ובעליו חייבים לשמור עליו היטב), קירב נגיחותיו (שנגח שלש פעמים באותו יום) לא כל שכן (שנחשב 'מועד')?!'. הכא נמי (כמו כן נאמר בענין שאלת גשמים), כיון דאחר שלושים יום אם הוא מסופק אינו צריך לחזור, כל שכן תשעים פעמים ביום אחד. **ורבינו פרץ ז"ל** כתב לא חזינא (לא ראינו) לרבנן קשישי דצרפת דעבדי הכי (שעשו כך), שאין הנדון (שאלת גשמים) דומה לראיה (משור המועד), דהתם (בשור המועד) טעמא משום שהוחזק ליגח, ואם הוחזק שלושה רחוקות כל שכן בשלושה קרובות, אבל גשם שנתקן בתפלה, והדבר תלוי בהרגל לשונו, לא אמרינן הכי (לא אומרים כך).

❖ **מדוע אמר המהר"ם מרוטנבורק 90 פעם את ברכת אתה**

גיבור בשמחת תורה?

❖ **מהי ראייתו משור המועד?**

❖ **כיצד דחה רבינו פרץ את ראייתו?**

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: טור' ר' אחיה עסיס, טור' ר' רועי אלמלם.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

